

SYSTEMY EDUKACJI W EUROPIE – STAN OBECNY I PLANOWANE REFORMY

POLSKA

1. Populacja uczących się i język nauczania

W 2006 r. liczba osób w wieku poniżej 29 lat wynosiła 15 214 875, co stanowiło 39,9% ogółu ludności, natomiast liczba dzieci w wieku obowiązku szkolnego wynosiła 4 954 097, co stanowiło 13,0 % ogółu ludności. Językiem nauczania jest język polski.

2. Administracja i finansowanie edukacji

5 maja 2006 roku powstały dwa odrębne ministerstwa: Ministerstwo Edukacji Narodowej i Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

W roku szkolnym 2006/07 niemal wszyscy uczniowie (98%) uczęszczali do szkół publicznych. Większość środków finansowych pochodzi z budżetu państwa. Sprawy administracyjne i organizacyjne oraz decyzje dotyczące wykorzystywania środków finansowych przez szkoły są przedmiotem konsultacji pomiędzy szkołą i organem prowadzącym szkołę, tj. gminą (w przypadku przedszkoli, szkół podstawowych i gimnazjów) lub powiatem (w przypadku szkół ponadgimnazjalnych). Nadzór pedagogiczny nad szkołami sprawuje bezpośrednio ministerstwo edukacji, a w jego imieniu zadania w tym zakresie wykonują kuratoria oświaty.

Istotną funkcję doradczą przy tworzeniu polityki szkolnictwa wyższego w Polsce pełni Rada Główna Szkolnictwa Wyższego.

3. Edukacja przedszkolna

Ten poziom edukacji uznaje się za pierwszy szczebel systemu oświaty. Edukacja przedszkolna obejmuje dzieci w wieku od 3 do 6 lat. Od roku 2004/05 dzieci w wieku 6 lat obowiązkowo kończą tzw. klasę zerową, przygotowującą do nauki w szkole podstawowej. Klasy zerowe funkcjonują przy przedszkolach lub szkołach podstawowych, a ich prowadzenie należy do zadań gminy.

Za uczęszczanie do przedszkoli publicznych (na ściśle określonych zasadach) i prywatnych można pobierać opłaty. Zgodnie z ustawą o systemie oświaty jednym z zadań gminy jest organizowanie i prowadzenie przedszkoli publicznych i zapewnienie w nich bezpłatnych zajęć w ramach podstawy programowej wychowania przedszkolnego, w czasie nie krótszym niż 5 godzin dziennie. Rodzice dzieci pozostających w przedszkolu dłużej niż 5 godzin płacą za dłuższy czas pobytu i dodatkowe zajęcia. Ponadto poszczególne gminy, stosownie do potrzeb, organizują różne formy pomocy dla rodzin z małymi dziećmi żyjących w szczególnie trudnych warunkach materialnych: np. zwolnienie częściowe lub całkowite z opłat za korzystanie z przedszkoli, pomoc materialną i rzeczową.

W roku szkolnym 2006/07 funkcjonowało 17 329 placówek przedszkolnych (przedszkoli i klas zerowych przy szkołach podstawowych łącznie), do których uczęszczało 862 656 dzieci.

4. Kształcenie obowiązkowe

a) Etapy

Klasa zerowa	Wiek: 6 lat
Szkoła podstawowa (6-letnia)	Wiek: 7-13 lat Etap I – nauczanie zintegrowane, 7-10 lat Etap II – nauczanie przedmiotowe, 10-13 lat
Gimnazjum (3-letnia szkoła średnia I stopnia)	Wiek: 13-16 lat Etap III – nauczanie przedmiotowe

b) Kryteria przyjęć

Kształcenie jest bezpłatne dla wszystkich uczniów. Jedynym kryterium przyjęć jest wiek (ukończenie 6 lat w roku kalendarzowym, w którym rozpoczyna się nauka w przypadku klasy zerowej oraz 7 lat w przypadku szkoły podstawowej). Przyjęcie ucznia do gimnazjum odbywa się na podstawie świadectwa ukończenia szkoły podstawowej (wymagane jest również przystąpienie do zewnętrznego sprawdzianu po 6 klasie szkoły podstawowej). Rodzice mają obowiązek zapisać dziecko do szkoły lub – w przypadku klasy zerowej – przedszkola usytuowanych najbliższej miejsca zamieszkania.

c) Dzienny/tygodniowy/roczny wymiar zajęć

Rok szkolny trwa ok. 185 dni, od września do czerwca, i jest podzielony na dwa semestry. Lekcje przedmiotów obowiązkowych (maksymalnie 23 lekcje po 45 minut na I etapie oraz maksymalnie 28 i 31 lekcji na etapach II i III) są na ogół rozłożone na pięć dni w tygodniu.

d) Wielkość klas/podział uczniów na klasy

W roku szkolnym 2006/07 stosunek liczby uczniów do liczby nauczycieli w szkole podstawowej wynosił 13:1. Klasy liczyły średnio 20 uczniów. Przepisy nie określają norm dotyczących wielkości klas. Podstawowym kryterium podziału uczniów na klasy jest wiek.

Na I etapie kształcenia wszystkich przedmiotów uczy jeden nauczyciel; wyjątek stanowią lekcje języka obcego (prowadzone przez nauczycieli przedmiotu) w tych szkołach, których środki finansowe umożliwiają organizowanie takich zajęć. Od IV klasy lekcje prowadzą nauczyciele poszczególnych przedmiotów.

e) Programy i treści nauczania

Na pierwszym etapie szkoły podstawowej nauczanie odbywa się w formie zintegrowanej, od drugiego etapu szkoły podstawowej i w gimnazjum w podziale na przedmioty i w formie ścieżek międzyprzedmiotowych. Podstawy programowe dla nauczania zintegrowanego, przedmiotowego i w ramach ścieżek międzyprzedmiotowych są takie same dla wszystkich uczniów.

Szkoły (nauczyciele) mogą wybierać podręczniki z listy zatwierdzonej przez ministerstwo edukacji, a także samodzielnie decydować o stosowanych metodach nauczania i oceny, wprowadzaniu innowacyjnych metod nauczania i wyborze programów nauczania (z listy zatwierdzonej przez ministerstwo edukacji). Mogą również opracowywać własne programy nauczania oparte na podstawie programowej i przedkładać je ministerstwu do zatwierdzenia.

f) Ocena, promocja i kwalifikacje

Ocena wiedzy i umiejętności uczniów w ciągu roku szkolnego nie jest ujednoczona w skali kraju i pozostaje całkowicie w gestii nauczycieli. Oceny dokonuje się na podstawie regularnych sprawdzianów pisemnych i ustnych. Wyniki uzyskane przez uczniów na zakończenie każdego semestru muszą zostać zatwierdzone przez radę pedagogiczną szkoły. Uczniowie, którzy nie uzyskali zadowalających wyników powtarzają klasę decyzją rady pedagogicznej.

System oceny zewnętrznej w ramach kształcenia obowiązkowego obejmuje następujące ujednoczone sprawdziany i egzaminy:

Na zakończenie 6-letniej szkoły podstawowej (uczniowie w wieku 13 lat) – powszechny, obowiązkowy **sprawdzian** umiejętności wymaganych w podstawie programowej, nie mający funkcji selekcyjnej. Przystąpienie do tego sprawdzianu umożliwia rozpoczęcie nauki w gimnazjum, a jego wyniki dostarczają uczniom, rodzicom i obydwu szkołom, tj. szkole podstawowej i gimnazjum, informacji o poziomie osiągnięć uczniów. Sprawdzian ten przeprowadzono po raz pierwszy w 2002 r.

Na zakończenie 3-letniego gimnazjum (uczniowie w wieku 16 lat) – powszechny, obowiązkowy **egzamin**, którego wyniki podaje się na świadectwie gimnazjalnym. Egzamin ten pozwala sprawdzić zdolności, umiejętności i wiedzę w zakresie przedmiotów humanistycznych i ścisłych (oraz języka obcego od 2008/09). Po raz pierwszy zewnętrzny egzamin gimnazjalny został przeprowadzony w 2002 r. Wyniki egzaminu wraz z końcową oceną osiągnięć uczniów decydują o przyjęciu do szkół średnich II stopnia.

Wszystkie sprawdziany i egzaminy są przeprowadzane przez specjalnie utworzone instytucje: 8 Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych, wspomaganych i nadzorowanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną.

W roku szkolnym 2006/07 funkcjonowało 14 503 szkół podstawowych i 7 076 gimnazjów, do których uczęszczało odpowiednio 2 484 820 i 1 528 755 uczniów.

5. Szkolnictwo średnie II stopnia i policealne

a) Rodzaje kształcenia

Liceum ogólnokształcące	Wiek: 16-19 lat
Liceum profilowane	Wiek: 16-19 lat
Technikum	Wiek: 16-20 lat
Zasadnicza szkoła zawodowa	Wiek: 16-18/19 lat
Uzupełniające liceum ogólnokształcące	Wiek: 18/19-20/21 lat
Technikum uzupełniające	Wiek: 18/19-21/22 lat
Szkoła policealna	Wiek: 19-21 lat (b. rzadko: 20 lat)

We wrześniu 2004 r. wprowadzono dwa rodzaje szkół: uzupełniające liceum ogólnokształcące i technikum uzupełniające.

b) Kryteria przyjęć

O przyjęciu ucznia do szkoły średniej II stopnia decyduje liczba punktów na świadectwie gimnazjalnym (obliczana na podstawie ocen z określonych przedmiotów i innych osiągnięć), włącznie z liczbą punktów uzyskanych z egzaminu gimnazjalnego. Szczegółowe zasady przyjęć są określane przez poszczególne szkoły ponadgimnazjalne.

c) Programy i treści nauczania

Na poziomie szkoły średniej II stopnia obowiązuje nauczanie przedmiotowe i w ramach ścieżek międzyprzedmiotowych. Ministerstwo edukacji określa podstawę programową kształcenia ogólnego dla każdego rodzaju szkoły, dla każdego przedmiotu i ścieżki międzyprzedmiotowej. Nauczyciele mogą wybierać podręczniki z listy zatwierdzonej przez ministerstwo, a także samodzielnie decydować o stosowanych metodach nauczania i oceny, wprowadzaniu innowacyjnych metod nauczania i wyborze programów nauczania (z listy zatwierdzonej przez ministerstwo edukacji). Mogą również opracowywać własne programy nauczania oparte na podstawie programowej i przedkładać je ministerstwu do zatwierdzenia.

d) Ocena, promocja i kwalifikacje

Na tym poziomie szkolnictwa uczniów ocenia się w ciągu roku w podobny sposób, jak w ramach kształcenia obowiązkowego. Na zakończenie nauki wszystkie szkoły (z wyjątkiem szkół zasadniczych) przeprowadzają egzaminy maturalne. Uczniowie liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych, liceów uzupełniających i techników, którzy zdali egzamin maturalny, otrzymują świadectwo dojrzałości (wymagane do ubiegania się o przyjęcie na studia wyższe). Szkoły zasadnicze wydają świadectwo ukończenia szkoły zasadniczej (uprawniające absolwenta do podjęcia pracy zawodowej). Szkoły policealne przygotowują uczniów do pracy zawodowej.

Egzaminy na zakończenie szkoły średniej II stopnia są ujednoczone i zewnętrzne.

Egzamin maturalny, którego zdanie uprawnia do ubiegania się o przyjęcie na studia, składa się z dwóch części: zewnętrznego egzaminu pisemnego (przygotowywanego i ocenianego przez zewnętrzną komisję egzaminacyjną) i wewnętrznego egzaminu ustnego (przygotowywanego i ocenianego przez nauczycieli szkolnych).

Egzamin zawodowy (w zasadniczych szkołach zawodowych, technikach i szkołach policealnych) składa się z dwóch części: części pisemnej, sprawdzającej wiedzę i umiejętności związane z określonym zawodem i prowadzeniem działalności gospodarczej, oraz części praktycznej, sprawdzającej umiejętności niezbędne do wykonywania danego zawodu.

Wszystkie sprawdziany i egzaminy są przeprowadzane przez specjalnie utworzone instytucje – 8 Okręgowych Komisji Egzaminacyjnych, wspomaganych i nadzorowanych przez Centralną Komisję Egzaminacyjną.

W roku szkolnym 2006/07 zarejestrowano 2 543 licea ogólnokształcące, do których uczęszczało 732 908 uczniów, 4 104 techników i liceów profilowanych, do których uczęszczało 717 475 uczniów,

1 760 zasadniczych szkół zawodowych, do których uczęszczało 229 170 uczniów, oraz 3 738 szkół policealnych, do których uczęszczało 327 876 uczniów.

6. Szkolnictwo wyższe

Od 5 maja 2006 szkolnictwem wyższym zajmuje się oddzielne ministerstwo: Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

a) Rodzaje uczelni

Wyróżnia się następujące typy szkół wyższych państwowych: uniwersytety, politechniki, akademie rolnicze, uczelnie ekonomiczne, uczelnie pedagogiczne, akademie medyczne, wyższe szkoły morskie, akademie wychowania fizycznego, uczelnie artystyczne, uczelnie teologiczne, wyższe szkoły zawodowe, szkoły resortu obrony narodowej i szkoły resortu spraw wewnętrznych, a ponadto szkoły wyższe niepaństwowe, w tym również niepaństwowe wyższe szkoły zawodowe.

Ustawa z 27 lipca 2005 r. „Prawo o szkolnictwie wyższym” wyróżnia następujące systemy studiów: stacjonarne i niestacjonarne. Podstawowym systemem studiów są studia stacjonarne, chyba że statut uczelni stanowi inaczej. Studia stacjonarne w uczelni państwowej są bezpłatne, z wyjątkiem powtarzania zajęć dydaktycznych z powodu niezadowolających wyników w nauce.

b) Warunki wstępu

Warunkiem ubiegania się o przyjęcie na studia we wszystkich uczelniach jest posiadanie świadectwa dojrzałości. Przyjęcia odbywają się na podstawie wyników egzaminu dojrzałości. Poszczególne uczelnie i wydziały mogą wprowadzać dodatkowe wymogi (np. sprawdziany predyspozycji na kierunkach artystycznych i sportowych).

c) Kwalifikacje

Studia zawodowe (studia pierwszego stopnia wg Ustawy z 27 lipca 2005 roku: „Prawo o szkolnictwie wyższym”) trwają od 3 do 4 lat. Kończą się uzyskaniem dyplomu kwalifikacji zawodowych i tytułu zawodowego licencjata lub inżyniera, który uprawnia do podjęcia pracy lub kontynuowania nauki na studiach drugiego stopnia i uzyskania tytułu magistra lub tytułu równorzędnego. Tylko studia dzienne na uczelniach państwowych są nieodpłatne.

Jednolite studia magisterskie trwają od 4,5 do 6 lat i są prowadzone w uniwersytetach i innych uczelniach akademickich. W ich wyniku studenci otrzymują dyplom ukończenia studiów wyższych i tytuł zawodowy magistra, magistra sztuki, magistra inżyniera, magistra inżyniera architekta lub

lekarza, lekarza denty, lekarza weterynarii, magistra pielęgniarstwa, magistra położnictwa – zależnie od kierunku studiów. Absolwenci posiadający tytuł zawodowy magistra mogą ubiegać się o przyjęcie na studia doktoranckie (studia trzeciego stopnia).

W ramach dostosowywania szkolnictwa wyższego do zaleceń Procesu Bolońskiego wprowadzono w Polsce:

- dwustopniowy system kształcenia (scharakteryzowany powyżej),
- suplement do dyplomu (obowiązkowy we wszystkich uczelniach począwszy od stycznia 2005 roku)
- system zapewniania jakości kształcenia i udzielania akredytacji (Państwowa Komisja Akredytacyjna)

W roku akademickim 2006/07 w Polsce istniało 448 uczelni (publicznych i niepublicznych), w których kształciło się 1 941 400 studentów.

7. Kształcenie specjalne

Kształcenie specjalne stanowi integralną część polskiego systemu edukacji, co znajduje odzwierciedlenie we wspólnych przepisach dotyczących kształcenia w placówkach ogólnodostępnych i kształcenia specjalnego.

Dzieci objęte są odpowiednią formą kształcenia specjalnego na podstawie orzeczenia wydanego przez zespół specjalistów poradni psychologiczno-pedagogicznej lub zespół orzecznicy spoza poradni na podstawie wyników badań psychologicznych, pedagogicznych i lekarskich.

Większość dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi kształci się w szkołach specjalnych lub klasach specjalnych w szkołach ogólnodostępnych (ich liczba stanowi 1,78% ogółu uczniów objętych kształceniem obowiązkowym). W oddziałach integracyjnych w szkołach podstawowych, gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych w roku szkolnym 2005/06 uczyło się 11,7% wszystkich uczniów niepełnosprawnych.

Kształcenie dziecka mającego specjalne potrzeby w placówce ogólnodostępnej wymaga pozytywnej opinii właściwego organu i/lub zgody rodziców.

8. Nauczyciele

Nauczyciele muszą posiadać wyższe wykształcenie. Rodzaj wymaganych studiów zależy od poziomu nauczania.

- I. Poziom szkoły podstawowej: nauczyciel musi ukończyć studia pierwszego lub drugiego stopnia (trwające 3 lub 5 lat i kończące się, odpowiednio, tytułem zawodowym licencjata lub magistra) lub kolegium nauczycielskie (trwające 3 lata i kończące się dyplomem).
- II. Poziom gimnazjum: wymagany tytuł zawodowy licencjata lub magistra.
- III. Poziom szkoły ponadgimnazjalnej: wymagany tytuł zawodowy magistra.

Warunkiem nauczania na wszystkich poziomach edukacji jest również ukończenie kwalifikacyjnego kursu pedagogicznego (posiadanie tzw. przygotowania pedagogicznego).

Wg obowiązujących standardów kształcenia, nauczyciel powinien posiadać przygotowanie pedagogiczne, przygotowanie do nauczania dwóch przedmiotów, powinien opanować umiejętność obsługi komputera i znać język obcy (na poziomie B2, B2+ według Common European Framework of Reference for Languages – Europejski System Opisu Kształcenia Językowego).

Znowelizowana Karta Nauczyciela, uchwalona 18 lutego 2000 r., wprowadziła cztery następujące stopnie awansu zawodowego nauczyciela:

- nauczyciel stażysta,
- nauczyciel kontraktowy,
- nauczyciel mianowany,
- nauczyciel dyplomowany.

Nauczyciele dyplomowani z wybitnymi osiągnięciami mogą również otrzymać tytuł honorowego profesora oświaty.

W roku szkolnym 2004/05 w Polsce było zatrudnionych 543 610 nauczycieli pełnoetatowych, w tym: 33 890 nauczycieli stażystów (6,2%), 88 100 nauczycieli kontraktowych (16,2%), 296 250 nauczycieli mianowanych (54,5 %) i 125 370 nauczycieli dyplomowanych (23,1%).

9. Aktualne reformy i priorytety w dziedzinie edukacji

Opracowano projekt reformy programowej: „Szkoła przyjaźnie wymagająca”, który aktualnie poddany jest konsultacjom społecznym.

Od roku szkolnego 2009/10 zostanie obniżony wiek rozpoczynania edukacji szkolnej i obowiązek szkolny będzie obejmował dzieci od szóstego roku życia. Rok szkolny 2008/09 ma być ogłoszony rokiem przedszkolaka, i w związku z tym mają powstać nowe formy edukacji przedszkolnej. Od roku 2009 psychologowie przedszkolni będą opiniować dojrzałość szkolną dzieci przed ich pójściem do szkoły. Będzie to tzw. diagnoza przedszkolna dojrzałości szkolnej dzieci. Na podstawie tej diagnozy rodzice będą mieli prawo wnioskować o odroczenie podjęcia obowiązku szkolnego przez swoje dziecko. Dzieci w wieku 3- 5 lat zostaną objęte edukacją przedszkolną w szerszym stopniu. Od roku szkolnego 2009/2010 wszystkie pięciolatki mają mieć prawo do edukacji przedszkolnej. W tym samym roku zerówki zostaną przekształcone w miejsca edukacji przedszkolnej.

Celem reformy jest dostosowanie treści kształcenia do wieku uczniów w związku z obniżeniem wieku szkolnego oraz podniesienie jakości kształcenia i dopasowanie treści kształcenia do zwiększonej liczby osób pragnących uzyskać wykształcenie średnie.

Reforma zakłada łagodne przejście od edukacji przedszkolnej do nauczania początkowego. Edukacja w klasach I-III ma się odbywać w klasach liczących nie więcej niż 25 osób. W szkole podstawowej ma być rozszerzona oferta zajęć dodatkowych dla uczniów wymagających szczególnego wsparcia i dla uczniów zdolnych.

Na poziomie gimnazjum reforma zakłada dopasowanie programowe gimnazjum oraz szkoły pogimnazjalnej, prowadzące do bardziej racjonalnego zagospodarowania 6-letniego cyklu nauki. Planuje się wprowadzenie dwóch języków obcych na poziomie gimnazjum, z czego jeden język jest kontynuacją nauki języka ze szkoły podstawowej. Pierwsze 4 lata szkoły średniej będą obejmować pełen kurs kształcenia ogólnego we wszystkich podstawowych obszarach wiedzy.

Planuje się wprowadzenie od roku szkolnego 2008/09 obowiązkowego egzaminu z języka obcego na zakończenie gimnazjum.

Inne zaproponowane zmiany to poprawa jakości kształcenia ogólnego w szkołach zawodowych i technicach i umożliwienie wyboru przedmiotów i zajęć dodatkowych w liceum i w gimnazjum.

W nowej podstawie programowej, która w większym stopniu akcentuje wdrażanie uczniów do dokonywania rozumnych i świadomych wyborów, na poziomie gimnazjum proponuje się wprowadzenie, obok obowiązkowego kształcenia ogólnego, modułowych zajęć do wyboru z puli zajęć sportowych, artystycznych i technicznych (po 2 godz tygodniowo).

Zasadnicza szkoła zawodowa ma przygotowywać do konkretnego zawodu, oferując wykształcenie ogólne na poziomie podstawowym i naukę jednego języka obcego.

Na czwartym etapie kształcenia w liceum proponuje się elementy profilowania czyli naukę dwóch lub trzech przedmiotów o rozszerzonym programie oraz dodatkowych zajęć poszerzających zainteresowania: zajęć z zakresu ICT, zajęć humanistycznych i sportowych.

Technikum ma oferować przygotowanie do wykonywania konkretnego zawodu, dobre kształcenie ogólne, w tym naukę dwóch języków obcych i naukę dwóch przedmiotów nauczania w zakresie rozszerzonym.

Uzupełniające liceum ogólnokształcące ma uzupełnić wykształcenie ogólne zdobyte w zasadniczej szkole zawodowej, oferować naukę dwóch języków obcych i dwóch lub trzech przedmiotów w zakresie rozszerzonym.

Planowane są zmiany w systemie egzaminów zewnętrznych. Oprócz wspomnianego wyżej egzaminu z języka obcego na zakończenie gimnazjum, proponuje się wprowadzenie matematyki jako obowiązkowego przedmiotu na egzaminie maturalnym od 2009/2010 roku.

Reforma programowa kształcenia ogólnego ma obejmować lata 2009-2015. Uczniowie rozpoczynający naukę w pierwszym roku reformy będą wyposażeni przez wszystkie kolejne lata wdrażania zmian w bezpłatne podręczniki.

Mają nastąpić też usprawnienia w zarządzaniu finansami szkoły: prezentowane są dobre praktyki podziału otrzymywanej subwencji oświatowej na poziomie lokalnym. Zachęca się samorządy terytorialne do bardziej efektywnego zarządzania otrzymanymi środkami i wprowadzania bonów oświatowych.

Opracowanie: Polskie Biuro Eurydice

Bardziej szczegółowe informacje o systemach edukacji w Europie można znaleźć w prowadzonej przez EURYDICE bazie danych EURYBASE (<http://www.eurydice.org>).

Ostatnia aktualizacja: kwiecień 2008